

Samenvatting conclusies onderzoek van de RuG naar de effecten van het Opleiden in de School.

De Rijksuniversiteit Groningen (RuG) heeft onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van het pedagogisch didactisch handelen en het professionele welbevinden van docenten in opleiding in opleidingsscholen in vergelijking met niet-opleidingsscholen. Onderstaande samenvatting door de RuG bevat de belangrijkste conclusies uit het eindrapport¹ zoals ingediend bij de Programmaraad voor het onderwijsonderzoek (PROO, onderdeel van NRO). Het volledige eindrapport wordt na de beoordeling door PROO zo spoedig mogelijk openbaar gemaakt.

university of
 groningen

faculty of behavioural
 and social sciences

teacher education

De ontwikkeling van het pedagogisch didactisch handelen en het professionele welbevinden van docenten in opleiding in opleidingsscholen; samen opleiden hangt samen met betere uitkomsten

Een opleidingsschool bestaat uit een of meerdere scholen én een of meerdere lerarenopleidingen, die besloten hebben de gezamenlijke verantwoordelijkheid te nemen voor het opleiden van docenten. Een veel voorkomend misverstand, voortkomend uit de Amerikaanse context, is dat de Opleidingsschool gaat over dat de school docenten opleidt in plaats van de lerarenopleiding terwijl het juist een vergaande samenwerking betreft. In tegenstelling tot Amerikaanse lerarenopleidingen², speelt de praktijk (lees het lopen van stage) bij Nederlandse lerarenopleidingen al decennialang een dominante rol in het opleiden van nieuwe docenten. In de Nederlandse context is het dus daarom ook niet zozeer het punt, zoals in de Amerikaanse context van Professional Development Schools (PDS), dat scholen meer verantwoordelijkheid zouden moeten krijgen in de zin van een grotere rol in het opleiden van docenten. Het punt is eerder hoe de bestaande samenwerking beter vorm kan krijgen.

De Opleidingsschool is een poging om de ervaren verschillen tussen de werkpraktijk van scholen en de opleidingspraktijk van de lerarenopleiding én, daarmee samenhangend, de ervaren kloof tussen praktijk en theorie te overbruggen. Een onderliggend probleem hierbij is dat scholen en lerarenopleidingen verschillen in hun primaire doelstellingen (Kroeze, 2014). De voornaamste doelstelling van scholen is het organiseren van het leren van leerlingen (en het leren van aanstaande docenten is daarbij een bijzaak). De voornaamste doelstelling van lerarenopleidingen is het opleiden van docenten (en het werken in een school is daarbij een bijzaak). Voorheen (en nu in geval van opleidingsscholen in mindere mate), leidde dit tot spanningen in de opleiding omdat scholen de student zo snel mogelijk als werknemer zien en inzetten, waarbij het leerproces om docent te worden onder druk komt te staan. Studenten waren vooral aan het overleven om de hectiek van elke dag lesgeven het hoofd te kunnen bieden, waarbij de theoretische bagage om docent te worden vooral als ballast en niet ter zake doende werd ervaren.

Onderliggend speelt hierbij de misvatting dat het worden van docent vooral een kwestie is van sociale en communicatieve vaardigheden en het opdoen van veel ervaring, terwijl de kern van lesgeven betrekking heeft op het organiseren en het laten leren van leerlingen in specifieke vakinhouden en vakvaardigheden, waarvoor een diepgaande kennis en ervaring nodig is met betrekking tot vakinhoud,

¹ Michelle Helms-Lorenz, Ridwan Maulana, Esther Canrinus, Klaas van Veen and Wim van de Grift, *Teaching skills and transition smoothness of teachers educated in professional development schools in The Netherlands, Report of a comparison of secondary pre-service teachers working in professional development schools vs non-professional development schools over a period of three years in the Netherlands* (Groningen 2016).

² In deze samenvatting gebruiken we de term docent omdat in de meeste lerarenopleidingen (VO) de term docent wordt geprefereerd.

vakdidactiek en het leerproces van leerlingen in specifieke contexten (het leren van Frans bijvoorbeeld vereist een andere didactiek dan het leren van natuurkunde, 13 jarigen leren anders dan 15 jarigen en vmbo-leerlingen leren anders dan havo-leerlingen). Hierover is een uitgebreide kennisbasis beschikbaar, die wordt aangeleerd op lerarenopleidingen en moet worden geoefend in de alledaagse lespraktijk. Aanstaaende docenten moeten kunnen leren in authentieke contexten (lesgeven in school) zonder daarbij al meteen de hele verantwoordelijkheid voor leerlingen te hebben (er moet bijvoorbeeld ruimte zijn om zich te verdiepen en om fouten te kunnen maken). Tegen deze typisch Nederlandse achtergrond moet de Opleidingsschool worden geplaatst.

De vooronderstelling hierbij is dat de Opleidingsschool, dus het samenwerkingsverband tussen school en lerarenopleiding, beter in staat is het leerproces van aanstaande docenten te organiseren en bovengenoemde problemen (spanning tussen werken en leren en praktijk en theorie) op te lossen. Beter dan in de situatie waarin scholen en lerarenopleidingen geen Opleidingsschool vormen: dus waarbij er minder wordt samengewerkt.

Kenmerkend aan de Opleidingsschool is dus het besluit van school en lerarenopleiding om de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid te nemen voor het opleiden van docenten. Dit houdt concreet in dat er structurele afspraken zijn gemaakt over het aantal stagiaires en stages, dat er structureel contact is, dat er specifieke functies zijn georganiseerd (zoals schoolopleiders, vakcoaches, werkplekbegeleiders, schoolcontactpersonen, etc.), dat er inhoudelijk wordt gesproken over het samen opleiden en dat dit ook concreet vorm krijgt in een gezamenlijk curriculum. Zoals recente onderzoeken van Timmermans (2012) en Kroeze (2014) laten zien, zijn de meeste Opleidingsscholen goed georganiseerd in termen van structurele afspraken, maar is het inhoudelijk gezamenlijk opleiden nog niet optimaal. Dit laatste lijkt ingewikkeld te blijven door de al eerder beschreven spanning tussen school en opleiding vanwege ieders primaire doelstellingen (Kroeze 2014).

Ander onderzoek in de Verenigde staten en in Nederland laat het belang van de lerarenopleiding zien. Hoe beter docenten worden opgeleid, hoe effectiever ze zijn, vergeleken met docenten die niet regulier zijn opgeleid (Boyd et al., 2009; Darling-Hammond & Youngs, 2002, Helms-Lorenz, Van de Grift & Maulana, 2015). De Inspectie van Onderwijs concludeerde in 2011 eveneens dat onbevoegde docenten de kwaliteit van het onderwijs verminderen. Dronkers (2010), in zijn analyse van de Nederlandse PISA-resultaten, liet zien dat Nederland internationaal hoger zou kunnen scoren als alle leerlingen les zouden krijgen van bevoegde docenten. Ook blijkt dat gecertificeerde docenten pedagogisch-didactisch sterker zijn dan onbevoegde docenten (Helms-Lorenz et al., 2015). Goed opgeleid zijn bleek in datzelfde onderzoek een belangrijke voorspeller te zijn van het blijven werken in het onderwijs (of te wel het niet voortijdig verlaten van het beroep). Ook bleek dat de starters, na de opleiding, zich pedagogisch-didactisch sneller ontwikkelen als zij werkzaam zijn op scholen die in samenwerking met een lerarenopleiding een inductiearrangement hebben ontwikkeld (Helms-Lorenz et al., 2015).

Omdat een longitudinale studie naar de effecten van Opleidingsscholen tot op heden geheel ontbrak in Nederland, is deze studie opgezet en uitgevoerd met als doel het verband tussen de werkplek, in termen van wel of geen Opleidingsschool, en de ontwikkeling van het pedagogisch didactisch handelen en het welbevinden van docenten aan het begin van de beroepsloopbaan in kaart te brengen.

De centrale veronderstelling lijkt gerechtvaardigd dat de Opleidingsschool een betere, in de zin van effectievere en diepgaandere, leeromgeving voor aanstaande docenten vormt dan de omgeving waarin scholen en lerarenopleidingen niet op deze intensieve manier samenwerken. Deze algemene veronderstelling staat centraal in dit onderzoek met de volgende hypothesen in de context van het voortgezet onderwijs:

1. De pedagogisch-didactische vaardigheden van docenten in Opleidingsscholen zijn beter dan die van docenten die op andere scholen werken
2. Het professioneel welbevinden van docenten in Opleidingsscholen is gunstiger dan die van docenten die op andere scholen werken

Voor dit onderzoek zijn alle scholen in het voortgezet onderwijs benaderd. Hiervan hebben 87 (ca. 13% van het totale aantal VO-scholen in Nederland) toestemming verleend voor deelname. Op deze scholen waren 657 docenten in opleiding (ca. 22% van de jaarlijkse instroom) geplaatst voor de praktijkstage. De docenten werden 3 jaar lang gevolgd in 3 cohorten (2010-2013; 2011-2014; 2012-2015).

Docententeams (veelal schoolopleiders en vakcoaches) van de deelnemende scholen werden aan het begin van de dataverzameling getraind in het observeren met behulp van het observatie-instrument ICALT (Van de Grift, 2007) om de pedagogisch-didactische vaardigheden van docenten-in-opleiding te observeren (een keer per jaar, 3 jaar lang). De perceptie van leerlingen van de pedagogisch-didactische vaardigheden van hun docenten werd ook jaarlijks in kaart gebracht met een leerlingvragenlijst (Maulana, Helms-Lorenz, & van de Grift, 2014). Het welbevinden van de deelnemende docenten in opleiding werd jaarlijks gemeten met de volgende valide en betrouwbare instrumenten: self-efficacy (Teacher's Sense of Efficacy Scale; Tschannen-Moran & Woolfolk Hoy, 2001), stress (van Veldhoven, 1996), leerlingbetrokkenheid (van de Grift, 2007); werktevredenheid (Job Satisfaction Index; van der Ploeg & Scholte, 2003), toewijding aan het werk (job commitment; Meyer, Allen, & Smith, 1993), tevredenheid over de opleiding (verkorte versie van de Nationale Studenten Enquête).

Uit de resultaten blijkt dat de pedagogisch-didactische vaardigheden van docenten, die op Opleidingsscholen zijn opgeleid en werken, significant beter zijn in vergelijking met docenten die op niet-opleidingsscholen zijn opgeleid en werken. Dit geldt voor zowel de observaties als voor de leerlingpercepties (meetmomenten 1 en 2). Het verschil is in het 2^e jaar significant³. Docenten in Opleidingsscholen rapporteren significant hogere waardes voor self-efficacy (gevoel van eigenbekwaamheid) in alle meetmomenten vergeleken met docenten op overige scholen. Geen verschil werd gevonden voor werktevredenheid en commitment (toewijding) tussen de docenten die in Opleidingsscholen stagelopen en docenten op niet-Opleidingsscholen. Docenten op Opleidingsscholen rapporteerden meer leermogelijkheden en zeggen meer tevreden te zijn over de kwaliteit van de genoten opleiding en de voorbereiding op het beroep.

Alle evidentie wijst in dezelfde richting: docenten profiteren van een leeromgeving waarin de opleiding en de school samenwerken bij het opleiden van aanstaande docenten en het verder professionaliseren van beginnende docenten. Deze bevindingen bevestigen eerdere onderzoeksuitkomsten die de waarde van de docentenopleiding (Boyd et al., 2009; Darling-Hammond & Youngs, 2002; Ministerie van Inspectie, 2011; Dronkers, 2010) en van de intensieve samenwerking tussen docentenopleidingen en scholen hebben aangetoond (bijvoorbeeld Helms-Lorenz et al, 2015).

³ Gezien de relatief kleine steekproef ligt het in de verwachting dat de verschillen van de andere metingen ook significant hadden kunnen zijn bij een grotere steekproef.